

Věty přípusťkové

Věty přípusťkové vyjadřují okolnost, navzdory níž se realizuje děj věty hlavní. V češtině bývají uvozeny spojkami „ačkoliv“, „i když“, „i kdyby“, „i přesto“ apod. Vzhledem ke svému významu jsou blízké větám podmínčovým.

SPOJKY

- **quamquam, etsi, tametsi** „i když“, „ačkoliv“
- **etiamsi (etiam si)** „i když“, „i kdyby“
- **quamvis, licet, ut** „jakkoli“, „ačkoliv“, „třebaže“, „ať“
- **cum (concessivum)** „i když“, „ačkoliv“

NEGACE

V přípusťkových větách se většinou používá zápornka **non** nebo výrazy záporného významu, např. *nemo, nihil, nullus, numquam* atd.

VÝRAZY VE VĚTĚ HLAVNÍ

Ve větě hlavní se objevují výrazy **tamen** „přesto“, „přece“ (ev. spojení *tamen certe, verum tamen*) a *nihilominus (nihilominus)*. Výraz *tamen* poukazuje na přípusťkový významový odstín i mimo oblast přípusťkových souvětí.

ZPŮSOBY VE VĚTÁCH PŘÍPUSŤKOVÝCH

Ve větách přípusťkových se užívá indikativ i konjunktiv. V klasické latině nebyl systém přípusťkových vět ještě zcela ustálený. *Licet* se např. chápe v klasické latině jako sloveso. Ve větách s primárně indikativními spojkami se objevuje někdy konjunktiv a naopak. Věty přípusťkové zde dělíme do skupin podle užívání způsobů po jednotlivých spojkách.

Věty přípusťkové lze dělit buď pouze podle způsobu ve větě vedlejší, nebo rozlišovat přípusťkové věty objektivní (konstatování) a subjektivní (vyjádření postoje mluvčího). Mezi objektivní řadí Traina (1993: 454n.) spojky *tametsi, etsi, quamquam* a *cum concessivum*, mezi subjektivní *etiamsi, quamvis, licet, ut*.

Tametsi, etsi, quamquam (indikativ)

Po spojkách **tametsi, etsi** a **quamquam** se používá **indikativ**. Slouží k prostému konstatování děje, podobně jako indikativ v reálných podmínčových větách.

... **tametsi probabam** eius eloquentiam, **tamen non pertimescebam**; aliquot enim in causis eum videram frustra litigantem. (Cic. Cael. 27)

... ačkoliv jsem schvaloval jeho výmluvnost, přece jsem se nebál. Viděl jsem totiž, jak v několika případech bojoval nadarmo.

Quamquam haec etiam auditu acerba sunt, tamen audire tolerabilius est quam videre. (Cic. fam. 7, 30, 1)

Ačkoliv tyto věci se těžko poslouchají, přece je snesitelnější je slyšet než vidět.

V poklasické latině se po spojce *quamquam* rozšiřuje používání konjunktivu. Doklady konjunktivu nejen po *quamquam*, ale i dalších uvedených spojkách, se však objevují i u klasických autorů.¹

Quamquam enim sensus abierit, tamen suis et propriis bonis laudis et gloriae, quamvis non sentiant, mortui non carent. (Cic. Tusc. 1, 45, 109)

Neboť ačkoliv zmizelo vnímání, přece mrtví mají svoji vlastní chválu a slávu, třebaže to nevnímají.

Cum concessivum (konjunktiv)

V přípustkových větách se spojkou *cum* se používá **konjunktiv podle souslednosti časů**, ve větě hlavní je indikativ, resp. způsoby vět hlavních (např. imperativ). Je více méně synonymní s indikativními spojkami *tametsi, etsi, quamquam*.² Překládá se „ačkoliv“, „i když“ apod. *Cum concessivum* tedy funguje stejně jako jiné konjunktivní věty s *cum*, např. *cum causale* nebo *cum adversativum*.³

At cum esset in Italia bellum tam prope a Sicilia, tamen in Sicilia non fuit. (Cic. Verr. II 5, 6)

Avšak třebaže byla válka v Itálii tak blízko Sicílie, přece na Sicílii nebyla.

Quae cum omnia facta sint, tamen unam solam scitote esse civitatem Mamertinam quae publice legatos qui istum laudarent miserit. (Cic. Verr. II 2, 13)

Ačkoliv se to všechno stalo, vězte, že přesto je jen jedna mamertinská obec, která veřejně poslala posly, aby ho chválili.

Etiam si (indikativ + konjunktiv)

Ve větách se spojkou *etiam si* (*etiam si*) může být **indikativ i konjunktiv**. Indikativy a konjunktivy se v nich používají stejně **jako ve větách podmínkových** (indikativ pro realitu, konjunktiv prézentu a perfekta pro potencialitu a konjunktiv imperfekta a plusquamperfekta pro irealitu). Vedle základních typů se stejným způsobem ve větě hlavní i vedlejší se stejně jako ve větách podmínkových objevují smíšené typy, zejména kombinace konjunktivní věty vedlejší s indikativní větou hlavní.

Spojka *etiam si* se do češtiny překládá „i když“, „ačkoliv“ apod. ve větách reálných, případně potenciálních,⁴ nebo „i kdyby“ ve větách ireálných a potenciálních. Po spojce *etiam si* se většinou nepoužívají neurčitá zájmena a příslovce začínající na *ali-*, stejně jako ve větách podmínkových po spojkách *si* a *nisi*.

Sapiens etiam si contentus est se, tamen habere amicum vult... (Sen. epist. 9, 8)

Ačkoliv si moudrý vystačí sám, přece chce mít přítele...

Equidem, etiam si oppetenda mors esset, domi atque in patria mallem quam in externis atque alienis locis. (Cic. fam. 4, 7, 4)

Zajisté i kdyby bylo třeba podstoupit smrt, chtěl bych raději zemřít doma ve vlasti než daleko v cizině.

Hoc quidem fecisset etiam si <a lib>rario admonitus esset. (Cic. Att. 12, 21, 1)

Zajisté by to byl udělal, i kdyby ho vybil písař.

Non est quod illi credas, etiam si dixerit: ' iterum non faciam'. (Sen. ira 3, 27, 3)

Není důvod, proč bys mu věřil, i kdyby řekl: „Podruhé to neudělám.“

¹ Za doklad konjunktivu lze pokládat pouze případy, kde konjunktiv není použit pouze z důvodu způsobové závislosti.

² Traina (1993: 454n.) označuje věty se spojkami *quamquam, tametsi, etsi* a s *cum concessivum* za tzv. objektivní přípustkové věty, ve kterých se děj pouze konstatuje.

³ Podobně jako vztažné věty konjunktivní mohou i konjunktivní věty s *cum* nabývat různých významových odstínů podle kontextu.

⁴ O překladu reálných a potenciálních vět viz podmínkové věty.

At in quemcumque Arpinatem incideris, etiamsi nolis, erit tamen tibi fortasse etiam de nobis aliquid, sed certe de C. Mario audiendum. (Cic. Planc. 20)

Avšak ať se setkáš s jakýmkoliv obyvatelem Arpina, i kdybys nechtěl, přece budeš asi muset vyslechnout něco třeba i o mně, ale určitě o Gaiu Mariovi.

Quamvis, licet, ut (konjunktiv)

Věty se spojkami *quamvis, licet, ut* jsou heterogenní skupinou. Pro všechny uvedené spojky platí, že ve větě vedlejší se obvykle používá **konjunktiv** a ve větě hlavní bývá **indikativ**. Nejčastěji se ve větě vedlejší vyskytuje **konjunktiv prézentu** a **konjunktiv perfekta**. Je však obtížné formulovat jednotné pravidlo pro užívání konjunktivu. Obecně lze říct, že konjunktiv vyjadřuje ne-fakt. Konkrétní významové odstíny (předpoklad, potencialita apod.) mohou být určeny kontextem.

Licet

Licet znamená původně „lze“, „je dovoleno“. V klasické latině není *licet* podřadicí spojkou v pravém slova smyslu, protože je u něho stále vnímán slovesný původ. Používá se k vyjádření nejméně pravděpodobné eventuality.⁵

Ve větách s *licet* se používají **konjunktivy prézentu** a **perfekta** podle souslednosti časů (*licet* je vlastně čas hlavní). Jedná se v podstatě o paratakticky přiřazené přípustkové konjunktivy (srov. níže asyndetické spojení). Konjunktivy však mohou mít i potenciální významový odstín.

Licet vastum traieceris mare, (...) sequentur te, quocumque perveneris, vitia. (Sen. epist. 28, 1)

I kdybys přeplul širé moře, tvoje chyby půjdou s tebou, kamkoliv půjdeš.

Fremant omnes licet, dicam quod sentio. (Cic. de orat. I, 195)

Třebaže všichni protestují / i kdyby všichni protestovali, řeknu to, co si myslím.

Quamvis, ut

Spojka *quamvis* znamená původně „jak chceš“ (*quam vis*), tedy „jakkoli“, „ačkoliv“ atd. Také u této spojky je stále vnímán etymologický původ, což dokládá několik případů s časovaným tvarem slovesa *volo*. Po spojkce *quamvis* často následuje adjektivum nebo adverbium.

Spojka *ut* zvýrazňuje podle Trainy (1993: 455n.) fiktivní a abstraktní charakter přípustky. Do češtiny se rovněž překládá výrazy „ať“, „jakkoli“, „třebaže“ apod.

Po spojkách *quamvis* i *ut* se většinou používá **konjunktiv prézentu** a **konjunktiv perfekta**. Často je jeho užití ve shodě s pravidly o souslednosti časů (tj. konjunktiv prézentu pro současnost a konjunktiv perfekta pro předčasnost po čase hlavním).

Quamvis res mihi non placeat, tamen contra hominum auctoritatem pugnare non potero. (Cic. Verr. II 3, 209)

Jakkoli se mi ta věc nelíbí, nebudu moci bojovat proti vůli lidí.

...possum, quamvis in aqua sim, non natare: si nato, non possum in aqua non esse. (Sen. dial. 2, 7, 5)

... můžu neplavat, ačkoliv jsem ve vodě: jestliže plavu, nemůžu nebýt ve vodě.

Quamvis enim ad eundem finem uterque pervenerit, tamen maior est laus idem effecisse in difficiliore materia. (Sen. epist. 52, 4)

Jakkoli oba dospěli ke stejnému cíli, přece má větší zásluhy ten, kdo to dokázal v obtížnější věci.

⁵ Viz Spevak, Olga. La concessive en quamquam, quamvis et licet: subjunctive ou indicative? In Bolkestein, A. M. *Theory and description in Latin linguistics : selected papers from the XIth International Colloquium on Latin Linguistics, Amsterdam, June 24-29, 2001*. Amsterdam : J. C. Gieben, 2002. ISBN 9050633587. s. 347–359.

Ut desint uires, tamen est laudanda uoluntas (Ov. Pont. 3, 4, 79)

Třebaže chybí síly, vůle je přece chvályhodná.

Po *quamvis* a *ut* se však objevuje i konjunktiv imperfekta a plusquamperfekta podle souslednosti časů.

Illa, quamvis ridicula essent, sicut erant, mihi tamen risum non moverunt. (Cic. fam. 7, 32, 3)

Jakkoli by to bylo směšné, jak to i bylo, přece mě to nerozesmálo.

...ut summa haberem cetera, temporis quidem certe uix satis habui ut rem tantam, tot controuersiis implicatam, possem cognoscere. (Cic. Quinct. 3)

... třebaže jsem měl dostatek všeho jiného, neměl jsem zajisté dost času, abych se mohl zabývat tak rozsáhlou záležitostmi, spojenou s tolika spory.

Quod quamvis aruspices ad salutem imperatoris pertinere dixissent, Gracchus tamen non cavet ne perfidi hospitis sui Flavi insidiis (...) inermis occideretur. (Val. Max. 1, 6, 8)

Ačkoliv haruspikové řekli, že se to týká zdraví vojevůdce, Gracchus si přece nedal pozor, aby nebyl neozbrojen zabit kvůli nástrahám svého věrolomného hosta Flava.

V poklasické a básnické latině se vyskytuje *quamvis* s indikativem.

D. Polio amat nostram, quamvis est rustica, musam: (Verg. ecl. 3, 84)

D. Polio má rád naše básnické umění, ačkoliv je neumělé.

DALŠÍ MOŽNOSTI VYJÁDŘENÍ PŘÍPUSTKY

Participiální konstrukce

Přípustku může vyjadřovat jak ablativ absolutní, tak tzv. participium spojitě (predikativní). Konkrétní významový odstín získávají tyto konstrukce na základě kontextu. Přípustkový význam může signalizovat přítomnost některých výrazů, např. *tamen*.

Vztažné věty konjunktivní

Přípustkový odstín mohou mít také konjunktivní vztažné věty s konjunktivem podle souslednosti časů. Ve větě hlavní může být rovněž *tamen* apod.

Namque egomet, qui sero ac leviter Graecas litteras attigissem, tamen cum pro consule in Ciliciam proficiscens venissem Athenas, complures tum ibi dies sum propter navigandi difficultatem commoratus; (Cic. de orat. 1, 82)

Neboť i já, ačkoliv jsem se k řecké vzdělanosti dostal pozdě a jen povrchně, přece když jsem se jako prokonzul na cestě do Kilikie dostal do Athén, zůstal jsem tam několik dní kvůli obtížím v plavbě.

Přiřazení vět bez spojky

Přípustku lze vyjádřit rovněž přiřazením vět bez některé z uvedených spojek. Ve větě vyjadřující přípustku se objeví tzv. přípustkový konjunktiv, tj. konjunktiv prézentu pro přítomnost a konjunktiv perfekta pro minulost. Záporka je v tomto případě *ne*.

Quare ne sit sane summum malum dolor, malum certe est. (Cic. Tusc. 2, 5, 14)

Proto třebaže bolest jistě není největším zlem, přece je to zlo.

Malus civis, improbus consul, seditiosus homo Cn. Carbo fuit. Fuerit aliis, tibi quando esse coepit? (Cic. Verr. II 1, 37)

Cn. Carbo byl špatným občanem, špatným konzulem a buřičem. To třeba byl pro ostatní, kdy začal takovým být pro tebe?

PŘÍPUSTKOVÉ SPOJKY S ADVERBIÁLNÍ FUNKCÍ

Spojky *quamquam*, *etsi* a *quamvis* se uplatňují také na úrovni věty jednoduché. V tomto případě nemají vliv na použití způsobu ve větě.

Quamquam a *etsi* mohou vyjadřovat vztahy mezi větnými členy nebo mají funkci disjunktů podobně jako částice „ano“ a vztahují se k celé větě. Do češtiny se překládají výrazy „ačkoliv“, „a přece“ apod. Mohou sloužit k přerušení řeči, srov. českou větu „Ačkoliv, co je komu po tom?“.

Quamquam quid loquor? te ut ulla res frangat, tu ut umquam te conligas, tu ut ullam fugam meditare, tu ut ullum exsilium cogites? (Cic. Cat. 1, 22)

Ačkoliv, proč mluvím? Aby tě nějaká věc zlomila, aby ses konečně sebral, abys začal přemýšlet nad útekem, abys uvažoval o vyhnanství?

Sed legionarius miles, quamquam rebus trepidis, arma ordinesque retinebat. (Tac. hist. 4, 18, 3)

Ale voják z legií i za nepříznivé situace držel zbraně a řady.

Quamvis „jakkoli“ vychází z původního významu „jak chceš“ a užívá se zejména ve spojení s adjektivy a adverbii ke stupňování tam, kde je stupňování možné (např. *quamvis iustus* „jakkoli spravedlivý“). Vzhledem k tomu, že už samo o sobě vyjadřuje nejvyšší stupeň vlastnosti, nevyskytuje se ve spojení se superlativy.

Qui si me audissent, quamvis iniqua pace, honeste tamen viverent. (Cic. fam. 7, 3, 6)

Kdyby mě byli poslouchali, žili by třeba v nerovném míru, ale přece čestně.

Praeterita enim aetas quamvis longa cum effluxisset, nulla consolatio permulcere posset stultam senectutem. (Cic. Cato 4)

Neboť když by uplynula předchozí doba, jakkoliv dlouhá, žádná útěcha by nemohla ukonejšit pošestilé stáří.

Vidi armatos quamvis paucos: magna vis est. (Cic. Caec. 47)

Viděl jsem ozbrojence, ale v malém počtu: je to velká síla.

POUŽITÁ LITERATURA

GHISELLI, Alfredo - Concialini, Gabriela. *Il nuovo libro di latino - vol. I. Teoria*. V ristampa. Bari : Laterza, 2002. 550 s. ISBN 88-421-0322-5.

NOVOTNÝ, František. *Základní latinská mluvnice*. Vyd. 2., v H & H 1. Jinočany : H & H, 1992. 297 s. ISBN 80-85467-91-7.

SPEVAK, Olga. La concessive en *quamquam*, *quamvis* et *licet*: subjunctive ou indicative? In Bolkestein, A. M. *Theory and description in Latin linguistics : selected papers from the XIth International Colloquium on Latin Linguistics, Amsterdam, June 24-29, 2001*. Amsterdam : J. C. Gieben, 2002. ISBN 9050633587. s. 347–359.

TRAINA, Alfonso - Bertotti, Tullio. *Sintassi normativa della lingua latina : teoria*. 2. ed. Bologna : Cappelli Editore, 1993. 519 s. ISBN 88-379-0717-6.